

A. HANS' KINDERBIBLIOTHEEK — CONTICH

1. Drie maanden onder de Sneeuw. — 3. Sint Gregoriusdag op School. — 6. Een moedig Meisje. — 7. Karel Cogge. De Overstroming aan den IJzer. — 8. Het Wonderlijk Gezelschap. — 11. Het Kermismeisje. — 12. Willem Tell. — 13. Beter een lap dan een scheur. — 17. De Zinnelozen van Gheel. — 20. De Klok van Stuivekenskerke. — 24. Grapjes en Vroolijke Verhalen. — 34. Nog Grapjes. — 35. Het Kindje van de Zee. — 37. De Bezembinders van Kleit. — 38. De Vlucht in de Koffer. — 41. De Gierigaard. — 43. De Veerman van 't Zwin. — 48. Eerlijk duurt 't langst. — 61. Streng Winters. — 62. De Wees in Londen. — 63. Sinterklaas op de Heide. — 66. De Kinderen van den Smokkelaar. — 67. De Paaschklokken. — 69. Leeuwte van Damme. — 70. Van Alles Wat. — 71. Nieuwsgierig Aagje. — 79. De verrassing van Oudenaarde. — 83. Op de Hooge Venen. — 85. De Overwintering van Nova Zembla. — 86. Hoogmoed komt voor den val. — 89. Het Spook. — 95. De twee Weesjes. — 96. De oude Redder. — 97. De Vlucht. — 101. Toch beter Thuis. — 105. Ongeluk en Geluk. — 108. Bieke. — 109. De oude Mantel. — 110. Robinson Crusoe. — 113. De Rooversjongen. — 114. Nooit Vergeten. — 118. De Spion van den Molen. — 119. De Kinderen van den Dokter. — 120. De ruwe Kerel. — 121. Tweemaal gevonden. — 126. De Kerels van Lampenisse. — 136. Thijs Uilenspiegel. — 137. Oom Tom. — 141. De Kerstavond van Bertje. — 143. De Reis in de Wildernis. — 168. Een jonge Held. — 169. Jacob van Artevelde. — 170. De overwinning van Karel. — 171. Genoveva van Brabant. — 172. De Avontuurlijke Reis. — 173. De strijd met den Wolf. — 174. Een vreese-lijke Avond. — 175. De gevluchte Slaaf. — 176. In de Vliegmaschine. — 177. Een moedige Vrouw. — 178. Ontsnapt. — 179. Valsch beschuldigd. — 180. De Zoon van den Torenwachter. — 181. Terug bij vrouw en kinderen. — 182. De Reis van Columbus. — 183. De Schilder van Karel den Stoute. — 184. Het Spook van de Schelde. — 185. Het Avontuur in het gebergte. — 186. Jack de Cowboy. — 187. Hoe Jack prairiehoer werd. — 188. De sterkste Voetbalclub. — 189. De Held van Tremeloo. — 190. De straf van 't Elzelarehof. — 191. De Cowboy van Fort Bell. — 192. Jeanne d'Arc. — 193. De wandelende Deur. — 194. De Avonturen van Geeraart. — 195. Geeraart in Rusland. — 196. Dikke Dries. — 197. De Roode Knuppels. — 198. Rosa van Dennenburg. — 199. De Wolf van Ghistel. — 200. De betooverde Molen. — 201. Zonderling gered. — 202. De Spaansche Furie. — 203. De Boeteling van Veurne. — 204. Een angstige Nacht. — 205. De Prins van Kakao. — 206. De dappere Elzie. — 207. De Avonturen van David. — 208. In en uit de Gevangenis. — 209. De Spion voor zijn land. — 210. In het verwoeste Vlaanderen.

Vraag elke week het nieuwe boekje aan uw dagbladverkoopster, want de reeks van deze veel gevraagde boekjes gaat gedurig voort.

— PRIJS 60 CENTIEM —

Boekdrukkerij R. Bracke, Baesrode

A. HANS' KINDERBIBLIOTHEEK

Nr. 46

(Vierde Uitgave)

A. HANS

Broederliefde

Uitgave A. Hans-Van der Meulen, Contich.

Nr. 46

(Vierde Uitgave)

A. HANS.

Broederliefde

EDWARD EN FRANS VAN RAEMDONCK

BROEDERLIEFDE

EDWARD EN FRANS VAN RAEMDONCK

Heel Temsche was in rep en roer... En de menschen keken bedrukt. Geen wonder ook! Duitschland had 't kleine België den oorlog verklaard en zijn soldaten stonden reeds in ons land. Te Temsche kwamen vele treinen voorbij, die onze eigen krijgers ter bestemming voerden. En de menschen hoopten zich aan het station op, en keken naar de landverdedigers. Ze bemoedigden hen en gaven hun brood, vleesch, kaas, chocolade, tabak, sigaren, sigaretten en al zoo meer...

Edward, Frans en Esther, kinderen van brouwer Van Raemdonck, brachten kannen bier aan. Het was warm weer, en dat wekte dorst.

Er vertrokken vele Temschenaars en men aanschouwde droevige tooneelen... Het was vooral pijnlijk, om te zien, hoe vaders afscheid namen van vrouw en kinderen. Zou vader ooit terugkeeren? Die vraag rees op. Oorlog was zoo wreed.

Edward Van Raemdonck kreeg de tranen in de oogen. Hij voelde zoo'n medelijden met die vaders, moeders en kinderen.

— Als wij, jongeren, soldaat werden, dan konden de getrouwen in hun gezin blijven, zoo dacht hij. Wij moeten ons aanmelden. De Koning vraagt vrijwilligers, om het land te verdedigen.

Hij sprak er over met zijn broeder Frans...

— Ge hebt gelijk, zei deze. Ik ga mee... We zullen thuis vragen of we mogen dienen!

Met dat besluit begaven ze zich naar de ouders.

— Gij soldaat worden! riep moeder uit. Gij zijt veel te jong.

Frans was pas zeventien en Edward achttien jaar.

— Moeder, wij zijn kloek en gezond, pleitte Ward. En als veel jongeren vertrekken, zullen de getrouwde soldaten mogen weerkeeren. Wij moeten voor niemand zorgen en kunnen thuis gemist worden. Ik durf hier niet blijven rondloopen...

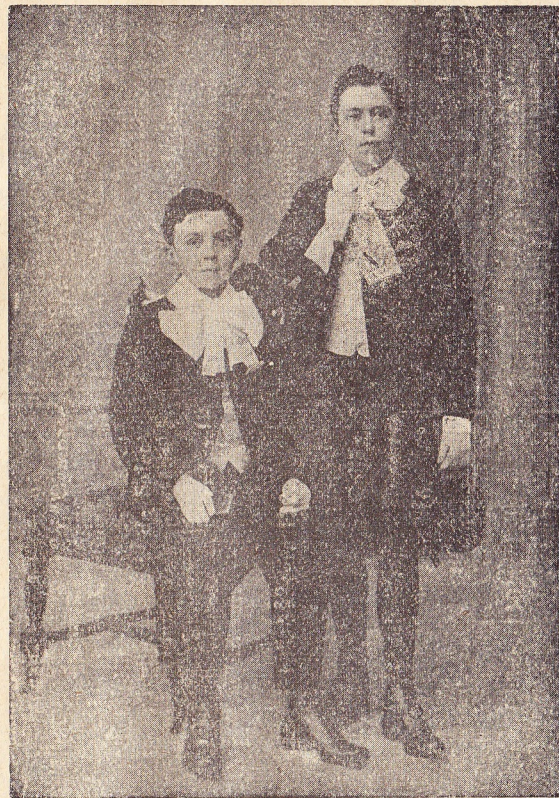
Zoo sprak de zoon. En ook Frans deed zijn best, om moeder te overhalen.

— De jongens hebben gelijk! riep vader uit. Van mij mogen ze gaan.

Eindelijk gaf moeder ook toe. 't Was een zwaar offer.

Mijnheer Van Raemdonck begaf zich met zijn zonen naar 't gemeentehuis. Zonder zijn toestemming konden de jongens geen verbintenis sluiten. Vader moest voor hen teekenen. En hij deed het. Maar zijn oogen werden vochtig. Er ging ook zooveel door zijn hart. Twee zonen stond hij af voor het land. Zouden ze ooit weer thuis terug keeren?...

Ja, 't was een heel besluit. Edward en Frans gevoelden

De gebroeders Van Raemdonck bij hun H. Eerste Communie.

zich echter tevreden. Ze vertelden het nieuws aan familieleden en vrienden. Meer jonge lieden namen dienst. En zoo eindigde die roerige Maandag, 3 Augustus 1914.

Het gezin Van Raemdonck bewoonde een groot huis. Er waren twee dochters, Maria en Esther en vier zonen, Frans en Edward, die we reeds kennen en dan nog Ernest en Willy. Ze beminden elkander innig. Het was hun allen zoo goed bij vader en moeder. Hoe dikwijls noodigde men familieleden en kennissen. En dan werd er lustig gekout en gelachen, ook veel muziek gemaakt en gezongen. En hoe leutig vierde men den naamdag der ouders. Kerstfeest en Oud- en Nieuwjaar.

Maar nu zou er in dat goed gezin een groote leegte komen! Edward en Frans gingen heen! En nog wel ten oorlog. Wat kon alles spoedig veranderen!

Edward werkte bij vader in de brouwerij en was een flinke hulp. Frans studeerde, om na de vacantie naar de hoogeschool te gaan... Edward was een stevige gast. Hij kon zware lasten optillen en ferm de handen uit de mouwen steken... Frans was zwakker... En men noemde hem wel eens een droomer. Hij wandelde gaarne alleen langs de Scheldedijken en dan mijmerde hij over boeken en gedichten. Hij las gaarne verzen; ook had hij liefde voor de natuur. Maar nu zou een ander leven aanbreken.

't Werd Dinsdag. Om half elf vertrokken Edward en Frans Van Raemdonck naar Sint-Niklaas, waar vrijwilligers uitgerust werden. Andere jongelingen gingen mee. En allen spraken over den oorlog en het leger.

's Namiddags kwamen de vrijwilligers terug te Tem-

sche. Ze staken allen in een uniform. Edward en Frans liepen naar huis. Ze wilden zich aan vader en moeder toonen. Eenige uren nog mochten ze in hun woonplaats vertoeven. Gauw goeden dag gaan zeggen bij familieleden en vrienden. Dan de laatste oogenblikken thuis. Te vlug sloeg het uur van afscheid. Ransel op den rug, 't geweer klaar... En nu, moeder vaarwel zeggen... O, wat voelden de zonen het, hoe diep ze haar beminden! Die omhelzing, die kussen... die tranen. Want 't is vreeselijk ten oorlog vertrekken... Misschien gingen de kinderen voor altijd heen. « Ward... Sooi »...

Frans of Fransooi werd altijd Sooi genoemd.

De namen klonken door de snikken heen... Moeder wilde haar lievelingen omkneld houden. Maar 't was tijd nu, hoog tijd...

De jongens vertrokken. Ze moesten zich niet schamen over hun tranen. Ieder mocht die zien...

Vader ging mee naar het station. Er waren wel dertig vrijwilligers. Het volk hoopte samen en juichte de soldaten toe. Men verdrong zich aan de rijtuigen... O, die laatste oogenblikken!

Maar de trein reed heen... Vader Van Raemdonck keerde huiswaarts...

Er kwam tijding. Edward en Frans bevonden zich te Mechelen. Daar moesten ze zich oefenen. Ze waren ingekwartierd in het Kollege. Een neef, Clement De Landsheer en Esther gingen hen daar bezoeken. Ook vader begaf zich twee maal naar Mechelen en moeder eenmaal.

Maar veertien dagen later stonden Frans en Edward eensklaps voor hun ouders. De vrijwilligers moesten van Mechelen naar Gent. En de broeders konden voor een nachtje naar huis... Wat werd er veel besproken! De knapen bemoedigden hun ouders. Ze waren tevreden, dienst genomen te hebben, verklaarden ze.

De vrijwilligers begaven zich thans naar Gent, waar ze patroeljeerden. Vervolgens van Gent naar Brugge. In deze stad moesten ze Duitsche krijgsgevangenen bewaken.

Edward en Frans waren in hetzelfde regiment, het derde voetvolk. Hoe gelukkig vonden ze het, samen te zijn... De sterke Edward kon dikwijls zijn broer helpen. Bij lange marschen droeg hij heele einden zijn ransel. En hij bewees hem allerlei diensten.

Moeder wilde hare kinderen nog eens zien. En ze reisde naar Brugge. Dat was in die dagen een lastige tocht. Toch geraakte ze er. Maar waar zou ze haar zonen vinden? Na lang zoeken en veel vragen ontdekte ze hen. Edward en Frans waren aan den poedermolen... Welk een heerlijke verrassing, dit bezoek! De tijd vloog te gauw om. Maar morgen zouden ze elkaar weer ontmoeten. En dat gebeurde ook, maar slechts even, want de soldaten moesten heen.

Mevrouw Van Raemdonck volgde met den blik haar kinderen. Een floers van tranen kwam voor haar oogen... De moeder stond lang op dezelfde plaats... Ze had haar zonen voor het laatst gezien... Ze keerde naar Temsche terug.

Edward en Frans waren nog niet in den slag geweest. De strijd woedde eerst bij Luik, Thienen, Leuven, Aarschot, dan om Antwerpen. De Duitschers vorderden, ondanks den heldhaftigen weerstand van onze soldaten. Het Belgisch leger was dapper maar klein. Antwerpen viel... De Duitschers werden ook baas te Temsche en dan te Gent en te Brugge en aan de kust.

Vader en moeder vroegen in onrust waar hun kinderen zouden zijn... Pas een heelen tijd later kwam er bericht. Ze ontvingen dezen brief:

Oye, 23 October, 1914.

Beminde Familie,

Ge hebt zeekr al lang angstig gewacht naar een weinig nieuws van ons.

Wij zijn nog niet dood... Toen wij verleden week te Lisseweghe bij Brugge door de Duitschers verrast werden, zijn we te voet naar Oostende gegaan, met achter ons het kanongebulder en boven ons een Duitsch vliegtuig, dat ons volgde tot in Oostende. Op den weg zag het zwart van vluchtelingen uit Brugge waar tusschen de Belgische soldaten liepen. Van tijd tot tijd kwam ons een auto voorbij,, waaruit eene stem ons toeriep, in het Fransch: « Haast u naar de zeestatie van Oostende, anders wordt ge gevangen genomen! » Ge ziet, 't spande er nog al. Te Oostende vertrok de laatste boot juist voor onze neus. Wat te doen? Geen boot meer. Zonder moed te verliezen liepen we Oostende af, om een tram te vinden, die in de richting van Duinkerke vertrok.

Op den duur vonden we er een... maar geen plaats meer. Dan zijn wij van boven op de wagons geklommen en zoo 's nachts naar Nieuwpoort gereden. Van daar te voet naar De Panne en van De Panne ook te voet naar Duinkerke. Hier werden we ingescheept. Over zee voeren we heen. We lagen twee dagen vóór Calais en één dag vóór Boulogne. We hebben dus al veel gereisd. 'k Zal later meer schrijven, want nu heb ik geen tijd. Hoe steltge 't allen? Ik hoop het beste. Met ons is alles goed. Ik laat u een vast adres weten, zoo gauw mogelijk.

De groeten aan allen, aan mijnheer Kramer en familie. en al de kennissen. Ik weet veel nieuws van onze vrienden. We zullen kunnen vertellen.

Vele kussen van

Frans en Edward

Leve België!

Tot later!

Soms schreef Frans, soms Ward, maar elke brief was door beide broeders ondertekend.

We hoorden dus uit dit schrijven, dat ze van West-Vlaanderen naar Noord-Frankrijk waren getrokken. Maar weldra keerden ze in 't eigen land weer. Ze lagen te Wulpen. Aan den IJzer woedde de slag. Uit die dagen weten we niets van Frans en Edward. Op 24 December schreven ze uit Veurne:

Zeer Beminde Ouders,

Eerst en vooral wensch ik u een gelukkig en vroolijk Kerstfeest en aan Mama een gelukkigen verjaardag!

't Is jammer, dat wij den schoonen Kerstavond niet samen kunnen doorbrengen, gelijk we op andere jaren deden; maar 't is hier heel wat anders: een heelen dag gebombardeer en geweervuur van beide kanten. Maar toch gevoelt men, dat deze dag iets anders meebrengt dan een gewone dag. 't Is bij de soldaten ook « Kerstboom », om zoo te zeggen; beter eten en wat snoeperij hebben we vandaag gekregen. We stonden vanochtend op gewonen tijd uit ons strooien bed op. Om 7 uur kregen we onze koffie en 4 stukjes suiker met een half brood van tien dagen oud. Dezen noen hadden we worst met patatten. Om vier uur was het uitdeeling van chocolade en we kregen ieder twee stukken. Om vijf uur kregen we rijstap en 't was lekkere zulle! 'k Heb er wel twee groote gamellen van opgegeten. Dan zijn wij uitgegaan en nu zitten we te Veurne, waar ik de gelegenheid te baat neem, om dezen brief te schrijven. Morgen krijgen we nog een pak chocolade per man. een stuk kaas en confituren. Als we dezen avond in ons kwartier komen, zullen we niet veel slapen, geloof ik, want er zal gezongen worden. Ge ziet wel, dat we in al onze ellende nog plezier kunnen maken.

En morgen avond trekken we weer naar onze loopgraven voor een dag of vier en dan in rust voor een heelen tijd ».

Op den avond van Kerstdag zaten Frans en Edward dus in de loopgraven.

Wat zullen ze aan huis gedacht hebben. En aan heel Temsche. In den geest zagen zij den hoogen zwaren to-

ren. En de Wilfordbooten, die naar en van Antwerpen voeren en 's zomers zooveel plezierreizigers naar Temsche brachten. Zeker mijmerden zij over Sint-Amelberga en den ommegang. Want ze kenden 't oude verhaal. Bijna twaalf honderd jaar geleden moest Amelberga, een edele jonkvrouw, vluchten voor Karel Martel. Zij kwam aan de Schelde... Er was geen brug, ook geen bootje... Ze zou in de handen van haar vijand vallen. Maar daar verschijnt een reusachtige visch, een steur, die den breed rug uit het water verheft. Amelberga stapt op den visch, die haar veilig over den stroom brengt. Amelberga is gered!

Zij bleef aan den overkant wonen en leefde zeer godvruchtig in een bosch. Ze bouwde er een kerk, waarrond Temsche ontstond. De heidensche menschen in 't rond werden Christenen. En nog elk jaar maakt een groote menigte den ommegang mee, vier uur ver, al zingende het oude lied van Sinte Amelberga.

Dachten Frans en Edward op dit Kerstfeest aan den Winter te Temsche, als er schaatsen werd gereden op de ondergeloopen weiden? Dachten ze aan hun tochtjes naar 't Buitenland, Thielrode, naar 't sas en Bornhem?

En ze peinsden natuurlijk aan 't kindeke van Betleem, dat zoo schamel in zijn kribbe lag. Schamel zooals onze jongens daar in hun loopgraven zaten in dezen Heiligen Nacht.

Edward en Frans waren nu niet meer de knappe net uitgedoste soldaten van 4 Augustus. Ons leger had toen zooveel te kort. In de gevechten, in modder en

slijk waren de kleeren gescheurd, bevuild, versleten. Duizenden soldaten droegen een hoed of klak, van een burger gekregen of in een verlaten huis gevonden.

Een flink paar schoenen was nu weelde; bij velen piepten de teenen door het leer; groot was zelfs het aantal der mannen met klompen. Wie de kans zag, een Duitscher een paar laarzen afhandig te maken, liet die toen niet voorbij gaan, en gevoelde zich nu een deftig heer. Ook sokken waren weeldeartikels; gelukkig zij, die te Nieuwpoort of Dixmuiden kousen hadden ontdekt...

Sommigen geleken in 't geheel niet meer op een militair, maar droegen een bonte burgerkleedij, een jas van een boer, een broek van zijn knecht, een ouderwet-sche klak met oorlappen. Men ontmoette soldaten met een heelen winkel op den rug, ransel, wapens, potten en pannen, doozen, een gansch kraam, oogenschijnlijk bucht maar die van pas zou komen in de loopgraven, waar men het zich gaarne zoo huiselijk mogelijk maakte. Sommige officieren begonnen kakhi te dragen en verhoogden nog het zonderlinge schouwspel; de soldaten vertelden elkander dat ze allemaal weldra in 't bruin zouden gestoken worden, doch dat moest nog maanden duren. De eene had een echte deken om er zich 's avonds in te wikkelen, anderen trachtten warmte te zoeken in een vloertapijt, een tafelkleed, een gordijn, ergens in een villa gevonden. Doch al die ellende eert nog te meer het legertje, dat in den zoo ongelijken strijd de trotsche Duitsche plannen had gebroken.

De Winter heerschte soms erg streng, en de

wind blies door de reten van kramiekelijke schuren en bouwvallige zolders en gehavende hoeven. En dan die natte in de loopgraven. Heel den Westhoek werd een moozegat, elke weg als een beek van vloeiend slijk. En dan uren lang in ijskoud water moeten staan, zonder kans zich te bewegen, omdat een zich bloot geven den dood beteekende vanwege den tegenstander, die ginds aan de overzijde als op een stuk wild te loeren lag. De voeten vervroren, de kleeren verrotten, de geweren roestten, en, als men dan lam, vervuild en stram in rust mocht, waren de ontberingen nog groot, want 't bleef in de achterhoede een heelen tijd schamel, deerlijk en armoedig gesteld.

Dan marcheerde men, weeral door slijk, naar een hoeve en lag in de schuren waar het zoo geweldig tochten kon. En toch hurkte men samen om den harmonikaspeler die aan zijn trekorgel bekende wijsjes of liedjes van thuis onttrok. En als men dan nog zijn pijp had, en 's avonds een bussel stroo, och, dan leerde men alreeds tevreden zijn. Elders kantoneerde men in de kerk, een der oude, ruime bedehuizen van vroeger eeuwen; de geweren leunden tegen den muur onder de schilderijen van den kruisweg, ransel en andere uitrustingen hingen aan de armen van kandelaars. Op den vloer ruttelde stroo... En wat werd er hier gebeden voor de geliefden thuis!

Dikwijls zag men over de sombere wegen, onder den grauwen hemel, een stoet voorbijtrekken. Een boer leidt een met de huif bedekten wagen, bespannen met één of twee paarden, welke traag voortschrijden. Soldaten omringen het schommelend voertuig, 't geweer over den

rug... vrouwen en meisjes, die uit hun huizekee treden, slaan een kruis en prevelen een gebed. Ze schudden meewarig het hoofd en zeggen: « Nog een! 't Is iemands jongen » en wenschen hem « goê reize naar den Hemel ».

Al kunnen ze niet onder de wijte kijken, toch weten ze, dat het een soldatenbegrafenis is. En dan houdt de wagen voor een kerk stil. Brankardiërs schuiven een wit-houten kist naar zich toe, en dragen ze op den schouder 't bedehuis binnen. Kaarsen pinkelen. De makkers plaatsen zich met 't geweer aan den voet rond de baar... Hun wezen is ernstig... Wiens beurt zou het morgen zijn? Een aalmoezenier leest de gebeden... Soms ziet men van onder het geestelijk gewaad een uniform. Eenige soldaten en burgers zijn binnengetreden en volgen den uitvaardienst.

En daarna brengt men de kist weg, 't graf gaapt reeds. En op het terpje plant een vriendenhand een kruisje met naam en opschrift en de kleuren van het land, dat aldus dagelijks van zijn zonen verliest...

En ergens in het bezette land, zal om dit graf lang geweend en gerouwd worden. Het bergt een geliefde, 't geluk van een gezin, een gansche toekomst...

Zoo kropen de Winterdagen stillekens voorbij... en, al waren ze kort, ze duurden zeer lang.

Men snakke naar de Lente, overtuigd dat dan de overwinning aanbreken zou... en het groote weerzien met de geliefden thuis. Want die scheiding van vrouw en kinderen, van zuster en broeder, en van de eigen woning, het dorp, de stad woog 't zwaarst. En voor duizenden bracht

de bode nimmer een brief, omdat de dierbaren geheel afgesloten waren. Men vernam adressen van herbergiers en burgers aan de Hollandsch-Belgische grens en men schreef daarnaar, op goed geluk en Gods genade, hopen, dat koeriers den brief zouden meenemen België in, en bestellen, en men wachtte dan ongeduldig op antwoord.

En na weken, na maanden, kreeg de een waarlijk bescheid en uitgelaten van vreugde vertelde hij aan ieder het groote nieuws; hij toonde de portretten hem gezonden, welke hij op 't harte dragen zou. Maar een ander ontving niets en folterde zijn geest met gissingen naar de reden en dat was weer aanleiding tot nieuwe onrust. Gelukkig kon men nog niet vermoeden, dat de scheiding vier jaren duren zou.

Zoo was dus het leven in 't IJzerland in dien allertreurigsten Winter in het eerste oorglogsjaar.

Ja, Edward en Frans schreven het ook naar huis. 't Is nogal een leventje dat we hier lijden! En toch hebben we vandaag veel gezongen. En weet ge welke liedjes? Zoo dicht tegen de vuurlijn, waar dood en vernieling waren. kanonnen bulderen en kogels fluiten... klonk het zoete liedje:

« Wie zal er ons kindeken douwen,
En doet het zijn moederke niet »

En ook:

« Door mijn Woning,
Speelt een zonnig licht ».

Ze hadden een brief van huis gehad... « Nooit ben ik zoo gelukkig geweest » schreef Ward. « Ik gevoelde me

waarlijk thuis. Ik weende van vreugde. Geen enkele stond zijt gij, lieve ouders, zusters en broers uit onze gedachten. Zijn we alleen, 't is altijd over huis, dat we spreken. En ook op Willy, op dat manneke heb ik al veel gepeinsd. Alle dagen moet ik hem bezien op zijn portret, dat ik bij mij heb; alsook dat van Esther haal ik dikwijls te voorschijn. 't Is jammer dat ik het portret niet heb van u allen, bijzonder van u, papa en mama en van Maria en Ernest. Stuur ze eens op! »

II.

't Werd Lente. En de soldaten hoopten, dat de oorlog nu spoedig zou geëindigd zijn. Op 22 April begon een nieuwe slag. 't Was bij Steenstrate, tusschen Ieper en Dixmuiden. De Duitschers gebruikten stikgas. Ze meenden zóó gemakkelijk te kunnen overwinnen. En 't leek eerst of het waar zou zijn... Maar Belgen en Franschen hielden stand. 't Was een gruwelijk gevecht. O, wat vielen er veel dooden en gewonden!

Ook Frans en Edward moesten met hun regiment in den slag. Ze kropen door een rapenveld naar de loopgraven. Boven hen huilden de granaten. 't Ging er ontzettend toe. Gansche gedeelten loopgraaf werden omgewoeld en de stikgassen walmden rond. De verliezen stegen snel en in vollen dag kon men de gewonden nog altijd geen hulp brengen. Het scheen, of er niemand levend zou uit geraken. Een enkele granaat, die midden in de loopgraaf terecht kwam, vernietigde een deel van een

compagnie! De commandant was gewond, een onderluitenant was gedood, drie onderofficieren, vier korporals en meer dan twintig man bezweken of lagen ernstig getroffen. Een granaat ontploft en kapitein Clinckemaijlt valt, 17 maal door scherven getroffen.

In zulk een hel moest het 3^e linie stand houden; en 't deed het. In dat gevecht bevonden zich Frans en Edward!

Maar het derde regiment week niet. Ook in den nacht en den volgenden dag duurde de strijd voort... Zwaar waren de verliezen. Frans en Edward ontsnapten aan den dood. Eindelijk mocht het regiment in rust. De vijand was niet gevorderd.

De jongens zwegen over die schrikkelijke dagen in hun brief naar huis. Alleen schreven ze: « Eergisteren is hier misschien een der grootste, zoo niet de grootste aanval gebeurd, die men sedert den oorlog zag ».

En een paar dagen later: « Met genoeg hebben wij de portretten van papa en mama ontvangen. Ge moet niet vragen, of zij ons plezier hebben gedaan. Als ik de portretten bezie, gevoel ik mij gansch thuis, en, hoe meer ik ze bekijk, hoe korter het me schijnt, sedert we elkaar de laatste maal zagen. Nu heb ik al uw portretten, en als ge ons van tijd tot tijd wat schrijft, dan zij we tevreden.

Maar van den verschrikkelijken strijd spreken ze niet. Pas op 12 Mei schrijven ze: « We zitten weer in Bray-Dunes bij De Panne, aan de zee. We zijn gelukkig zonder gekwetst te zijn uit den slag geraakt. 't Is te hopen, dat God ons in alle slagen zal bijstaan. Al de Temschenaars zijn weergekeerd, uitgezonderd den braven zoon

van J. Hij is gesneuveld. 't Is spijtig, maar 't was zijn schuld. We zaten op de eerste lijn. De Duitschers waren slechts twintig tot dertig meters van ons. Ieder, die zijn hoofd boven stak, was een man voor den kogel. Wij en andere Temschenaars schoten van tijd tot tijd, maar we waren toch voorzichtig. De brave J. waagde zich te ver. Vóór zijn loopgraaf had hij 't lijk gezien van een Duitsch officier. Hij wilde zijn helm hebben en kroop uit de loopgraaf. Maar de Duitschers zagen het en schoten. En zoo is de ongelukkige aan zijn eind geraakt ». En Frans voegde er in den brief bij: « Gij meldt ons dat het volk zijn moed laat zinken. En wat moeten wij dan zeggen? Zeker, gedwongen leven is pijnlijk voor onze Vlamingen. Maar toch, gij allen kunt samen lijden. Gij kunt uw smart klagen aan vrienden, die ze deelen, maar wij...? Niemand komt ons troosten. Wij dragen gansch alleen de smart van de lange scheiding. En toch zijn we vol moed! Want nu zien we het einde naderen... »

Zoo bemoedigden de jongens hun familieleden. Ze hoorden, dat hun broer Ernest ook soldaat wil worden. Maar die is nog veel te jong. Ward schrijft: « Zeker, uw gedacht is zeer goed, en een echte vaderlander moet zoo zijn. Maar, bedenk eerst wel of gij er bekwaam zoudt toe zijn, en tot het einde zoudt kunnen volharden. Wij weten reeds wat het is, oorlog voeren, en hebben al in aardige omstandigheden gezeten. Ge moet niet denken, dat er gedurig te schieten valt. Neen, man! Als wij het geluk hebben er door te komen, zullen we toeren vertellen. Blijf maar gerust thuis! Het is genoeg dat er twee

van ons het land verdedigen. Het vaderland eischt geen derden. En ook zijt ge thuis noodig. Ge hebt mijn plaats als brouwer en reiziger ingenomen. Ewel, tracht uw taak zoo goed mogelijk te volbrengen. En bijzonder, let wel op in de brouwerij. Ge hebt een goeden leermeester, Papa. Doe al, wat hij zegt en ge zult later voor niemand moeten achteruit gaan.

Ge schrijft daar ook over voetbal en ge denkt van ons te kloppen na den oorlog. Daar zult ge nog wat te jong voor zijn, manneke. We spelen hier alle dagen tegen andere kompagnies, die veel straffer zijn dan «Temsica» en nog winnen we 8 om 2, 6 om 3, enz. Wacht eens, als we eens zullen spelen. Speelt Willy ook al? Dat broerke zich verzorgt en oppast, dat hij geen verkoudheid opdoet...

En Frans zendt dan aan Willy een briefje in rijm:

Broerke, vriend, ge moet vergeven,
Da 'k u nog niet heb geschreven,
Maar tot d' allergrootste spijt,
Broerke, jongen, 'k had geen tijd.

Eerst uw briefje bracht ons beiden,
In de grachten, veel verblijden,
Ha, ge zoudt hier aans ons zijden
Tegen Duitschers willen strijden!

Ik bewonder uwen moed,
Gij zit vol heldenbloed.
Maar, mijn jongen, met ons twee,
't Is er al genoeg daarmee.

Zaagt ge hier al die doode menschen.
Zeker zoudt ge niet meer wenschen,
Bij uw broeders, op de wacht,
Rond te kijken, gansch den nacht:

't Valt verdraaid hier op te passen,
Of die sluipende paljassen,
Zenden u met veel plezier
Rap een kogel of drie vier.

Dus, ik zal hét u maar schrijven,
Ge doet best met thuis te blijven,
En te wachten tot wij bei,
Weer in Temst zijn, en weer vrij!

Laat ons nog wat «Nieuwtjes» weten,
Hoor, ge moet ons niet vergeten,
Want uw broeders denken nu
Alle dagen ook op u.

Brengt de groeten aan de vrienden,
Zegt, dat wij ons thans bevinden,
Aan den IJzer, waar geen stond,
Eéne Duitscher overkomt.

Frans, Edward.

Den 20 Juni 1915 moest de afdeeling waartoe Frans en Edward behoorden, de jagers voor Dixmuiden gaan aflossen. Ze kregen bevel over den IJzer te trekken, naar de voorposten. Edward sloeg zijn voet om en moest terug naar 't kantonnement. Noode scheidde hij van Frans. In het heel regiment wist men het immers, dat de broeders Van Raemdonck altijd samen waren en elkaar innig lief hadden en steeds hielpen.

Frans ging met zijn makkers over een gevaarlijke brug die elken dag vier of vijf maal door de Duitschers stuk geschoten werd. Om de twee minuten ontplofte daar een granaat. Men diende dus het gepaste oogenblik af te wachten, om één voor één, vlug als een haas, met gebogen rug, tusschen twee granaten door, over de brug te snellen. Nu het lukte. Niemand werd getroffen. Frans had een post op honderd vijftig meters van de Duitschers. Hij stond aan het revolverkanon en moest schieten, wanneer de Duitschers een aanval waagden op den Belgischen voorpost. Indien het revolverkanon gebombardeerd werd, had hij last stand te houden zolang hij kon. Gelukte dit niet meer, dan zou hij zich bergen bij de mannen der eerste lijn. Hij loste een korporaal af. « Opgepast », zei deze « want er zijn vandaag al wel vijftig obussen hier gevallen ». Prettig vooruitzicht, als t zoo ging! Frans was dus kanonnier geworden. Den eersten dag verliep alles goed. Den tweeden kreeg onze vriend bevel eenige schoten af te vuren. De Duitschers antwoordden. Boem! twee meters achter Frans vlogen de aardblokken hoog op. Een tweede granaat volgde en kwam nauwelijks

een halven meter van het kanon terecht. En nu regende het bommen! Het was niet meer uit te houden. Frans liep naar de eerste lijn. De kommandant keurde dat goed. Frans was oververmoeid. In de schuiplaats legde hij zich neer en sluimerde wat in. 't Werd middernacht... Plots ontwaakte Frans. Hij zag de mannen naast hem wegspringen. Een vreeselijke slag dreunde... En Frans vloog omhoog, en kwam dan plat op den rug neer. Hij voelde nergens pijn en kroop recht. Maar in zijn ooren gonsde het, juist alsof er voortdurend treinen voorbij reden. 't Duurde niet lang, of hij voelde zich ongesteld. Er kwam bloed uit zijn mond. Toch legde hij zich te slapen. Zijn lichaam werd stram en stijf. In zijn zijde kwam hevige pijn op, zoodat de jongen kermde. Een verpleger voerde hem naar den hulppost. Een dokter spoot hem twee maal een vocht in. En 's anderendaags lag Frans in De Panne, in 't hospitaal. Hij kreeg hooge koorts. Hij werd uitmuntend verpleegd en beterde wat. Om geheel te herstellen stuurde men hem naar Rennes, in Frankrijk...

Ward schrok geweldig, toen hij 't nieuws vernam. En het speet hem, dat hij nu van zijn broeder gescheiden was. Ook hij kwam voortdurend in gevaar. Hij schreef naar huis: « Als 't God belieft, dat ik naar huis mag komen, gezond, gelijk ik u verlaten heb, zal ik nog meer werken dag en nacht, zoo 't moet. Heeft Mama nog zooveel verdriet? Dat mag niet zijn, hoor! Wees gerust, de Almachtige zal voor ons zorgen. Want meer dan eens ben ik door 't oog van een naald gekropen en telkens

ben ik er goed door geraakt. En zoo zal mijn Engelbe-
waarder mij bijstaan in mijn ondernemingen. Ge moogt
gelooven dat de oorlog op zijn einde draait. Tegen 't
einde der maand December zijn we thuis, als 't God
belieft. Schept dus maar moed, bij mij ontbreekt hij niet
en eens zult gij fier mogen zijn en u op uwe zonen
beroemen ».

De ouders hadden het nieuws over Frans vernomen
en waren zeer ongerust. Edward stelde hun gerust « De
toestand van Frans is opperbest », schreef hij. « Hij is
bijna genezen. En Frans liet uit Rennes ook nieuws aan
zijne ouders geworden. « Ik hoop binnen eenige dagen
het hospitaal te verlaten. Wat zal het toch een vreugde
zijn als we weer terug te Temsche zijn! Ik zie me reeds
in uw midden aan 't vertellen, hoe ik gewond werd, en
'k zie Mama weenen, omdat haar beide zoons zoo moedig
geweest zijn en haar na zulk een lange scheiding, kloek
en gezond weergeschonken zijn. En wij, voldaan, omdat
we onzen plicht met zooveel volharding hebben vol-
bracht. Aan den IJzer hebben we niet willen wijken. We
hebben gestreden om hen te verlossen, die gevangen zijn.
Liever dood dan Duitsch! »

Traag kroop de tijd voorbij. Frans keerde bij Edward
terug aan het front. Het werd weer Winter. De oorlog
eindigde niet. De broeders mochten met verlof naar
Brighton in Engeland, bij Mevrouw Fontaine. Dat was
een heerlijke afwisseling. Ze werden er goed onthaald en
bleven er zeven dagen. Deze vlogen al te snel om.

't Is vaders naamdag. « Papa, wij wenschen u alles wat
de Hemel maar geven kan, op den feestdag van uw pa-
troon, Sint Joseph, en bidden den almachtige, dat hij u
nog lange jaren zou bewaren in volle gezondheid. Ge
kunt u niet indenken, hoe zeer wij u allen beminnen en
voortdurend aan u denken. Ja, meer dan ooit gevoelen
we, hoe goed gij voor ons geweest zijt, wat ge voor ons
geleden hebt, en nog alle dagen lijdt ».

En opnieuw werd het Zomer, 1916, nu. De scheiding
duurde voort. Toch behielden de jongens hoop. « Mis-
schien zien we elkaar dit jaar weer », schreven ze naar
huis. Al twee jaar waren ze heen! Ze bemoedigden voort-
durend hun ouders. In Augustus meldden ze, dat ze ser-
geant benoemd zijn. Ze dienden nu in het 24^e. « Als
de oorlog nog lang duurt, krijgt ge twee officieren naar
huis », zoo voorspellen ze.

Nogmaals brak de Winter aan... De oorlog woedde
voort... Voelde Frans, dat hij Temsche niet meer zou
zien? Hij had immers zoo'n diep gevoel. Hij was dichter.
Hij beminde zoo innig zijn taal, zijn Vlaanderen... Het
was zijn hartewensch, dat door de offers van dezen oor-
log, ook het Vlaamsche volk, een schoon, ontwikkeld
volk zou worden...

Maar zou hij het ooit zien? Hij maakte dit roerend
vers:

LIED VAN DE DOOD.

Der zullen geen klokken luiden
hun droevig dooden-lied,
als ik zal vallen, dorstig,
in 't bloedig IJzergebied.

Mij zal er geen wagen voeren
noch volgen een zwarte stoet
van bleeke mannen, gelijk men
bij Kristene menschen doet...

Der zullen geen vrienden komen,
en op mijn graf, noch kruis,
noch kronen, noch bloemen strooien.
'k Zal sterven zóó ver van huis...

Maar, als die droeve tijden
van dwang en muerij
voorbij zijn, en 't sedert maanden
gedaan is, en uit met mij:

dan zal er een zonne rijzen,
van vurig liefde rood...
dan zullen de klokken luien
Voor hen die ginds liggen, dood.

Dan zullen de klokken luien
een eeuwig verlossingslied.
Doch zij, die ginds liggen, die zullen
't niet hooren in 't IJzergebied!

Frans Van Raemdonck,

III.

Het was 26 Maart 1917. Het 24^e lag bij Steenstrate.
In den avond kreeg een afdeeling bevel om de Duitschers
uit hun voorste loopgraven te verjagen. De generaal kwam
de soldaten aanwakkeren. 't Was de kompagnie van
Frans en Edward, die vertrok. Als sergeanten hadden de-
ze de gevaarlijkste opdracht. Ward moest op den linker-
vleugel twee verbindingsloopgraven versperren en Frans
rechts den vijand aantasten. Edward had pas het oorlogs-
kruis gekregen. Hij en zijn broeder waren bekend als
dappere kerels. En de mannen hadden groot vertrouwen
in hen.

De broeders stonden even alleen in een verlaten hoekje.
Ze dachten aan huis. Voor hen lag de moeilijke taak. Ze
deden elkaar een belofte. De een zou niet over den IJzer
weerdeeren zonder den ander. Samen terug of sterven!
Zij legden de handen ineen... Een stonde keken ze elkaar
aan... En in hun oog laaide de wederzijdsche liefde...

Dan vertrokken ze. Het was twee uur in den nacht.
Donkere wolken dreven boven het verwoeste land. Op de
planken schoven de soldaten over 't kanaal. En daar wa-
ren ze aan de Duitsche lijn. De kanonnen bulderden, de
granaten huilden. Ward rees daar op in 't rosse schijnsel.
Hij kende geen vrees. Hij weerhield de Duitschers hun
makkers rechts bij te staan. Hij zond krijgsgevangenen
naar achter. Frans voerde daar wat verder zijn mannen
aan. Heldhaftig gehoorzaamden ze aan de bevelen. De
loopgraaf werd veroverd. Maar er brak een afschuwelijk
hombardement los... Het was tijd terug te keeren... Een

ontzettende tocht! De soldaten bereikten het bruggetje. Ook Ward was daar. Hij keek rond en vermiste zijn broer. Waar is Frans? Nog achter gebleven. Edward zou zijn belofte houden. Zonder zijn broeder keerde hij niet terug. En weer ging hij in 'dat helsch vuur, op de plaats waar de dood maaide. De anderen slopen over de brug... En ze wachtten nu op de beide Van Raemdoncks. Deze verschenen niet... 't Werd dag. In de compagnie heerschte verslagenheid. Wat mocht er van de broeders geworden zijn? Dood? Of krijgsgevangen? Men hoopte 't laatste. Het nieuws der verdwijning verspreidde zich in het regiment... Dan ook verder aan 't front. Men sprak overal van de broeders, die elkaar zoo innig beminden en niet van elkaar wilden scheiden...

De tijd verliep. Zoo gingen er negentien dagen voorbij met droevige regenvlagen. Hoe zeer miste men beide sergeanten! Eindelijk beterde het weer. De zon straalde. Een zoete wind verjoeg de wolken. Men had tusschen de schansen dooden zien liggen. Een patroelje vroeg, om te mogen gaan kijken... In den avond vertrok sergeant Withof met drie mannen van goeden wil over den IJzer. En ze zochten in 't wilde niemandsland. Daar stond een doorschoten, afgeknakte boom... Wat was die schaduw? De mannen naderden. Ze knielden neer... Drie lijken... drie makkers. Twee dooden rustten in elkanders armen. De mannen keken scherper. Een schok deed hun hart trillen. Edward en Frans... Hier waren ze... Ze hielden elkaar in den dood omkneld. Zoo waren ze gestorven, in heilige vervulling hunner belofte... De derde was een Waal, rustende met het gelaat op den voorarm...

BROEDERLIEFDE

Teekening van Joe English.

De mannen moesten terug. Weer barstten de granaten open. En het nieuws werd in de compagnie, 't regiment, langs het gansche front bekend. En ieder was diep getroffen door die broederliefde. Wat er juist gebeurd is onder den boom? Dat kan niemand zeggen.

Edward, zijn broeder vindend die doodelijk gekwetst was in de borst, zal radeloos en wanhopig den stervende ergens hebben neergeveld; toen trof hem een kogel in het hoofd, die hem ook het leven benam.

Heeft Frans, vóór hij getroffen werd, den Waalschen makker willen bijstaan?... Maar zeker weten we, hoe hier heldenmoed met broederliefde gepaard ging.

De doden zouden begraven worden. Door de velerhande moeilijkheden moest er van afgezien worden de lijken achteruit te brengen. Dan kregen Withof en vier brankardiers bevel, ze ter plaats te begraven. Twee vergezelden den sergeant en twee bleven op zijn verzoek aan de vaart zitten. De begraving duurde twee uren.

Verschenen hiervoor op het legerdagorde voor hun moed en zelfopoffering: sergeant Withof, de soldaten Charles, François Deloof, Vandamme, serg. Van Gelder, korp. Festraets, soldaten Daems en Brunet.

Op het graf stond een eenvoudig kruisje. Later werd die plek door ons leger genomen. Het was weer vrije, Vlaamsche grond... Een vriend ging zien naar het graf. Hij aanschouwde een woestenij van omgewoelde aarde. Ook het graf was in die algemeene vernieling verdwenen.

Tot in November 1916 had men bij de familie Van Raemdonck te Temsche de gesmokkelde brieven der zonen gekregen, over Holland. En toen kwam er niets meer.

De grens werd scherper bewaakt. Toch vernam men in begin April 1917 het treurig bericht. In veel landen schreef men over die roerende broederliefde. In Nederland sprak men er in voordrachten van.

Zekeren dag ging Mijnheer Van Raemdonck over de straat.

Men vroeg hem: « Is het waar van uw mannen? » — « Wat? » riep de vader verschrikt uit. « Ze zouden dood zijn of zwaar gewond ». Wat een slag voor de vader! Het was, of alles om hem draaide. Daar trad iemand op hem toe... « kom eens meel » klonk het medelijdend.

— Maar is het dan waar van mijn jongens! » kreet Van Raemdonck. — « 't Is geen goed nieuws, de zonen moeten zwaar gewond zijn en nu in Engeland vertoeven ».

Wankelend stapte vader Van Raemdonck mee naar zijn schoonzoon... Hier hoorde hij de waarheid... Ook moeder had intusschen reeds 't verschrikkelijk bericht vernomen.

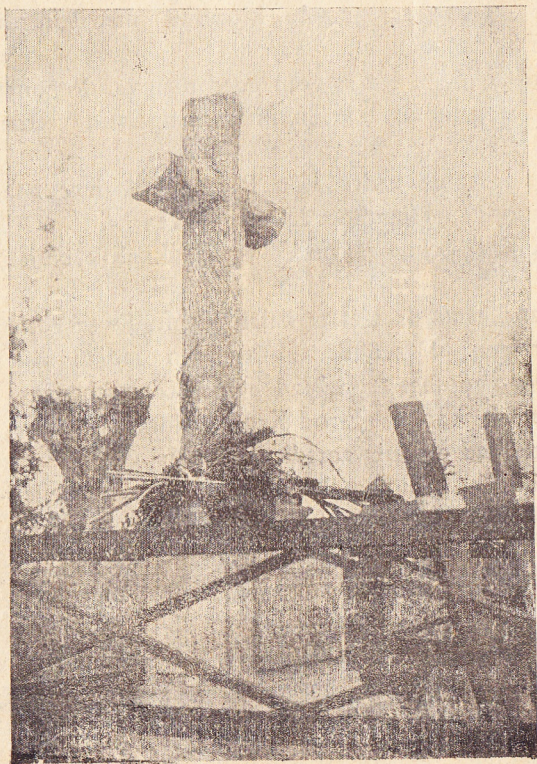
De toestand thuis is niet te beschrijven. Twee zonen in eens verloren! De ouders ontvingen nadien meer bijzonderheden uit het frontblad «Onze Temschenaar». hun door middel van het Rood Kruis bezorgd.

In de kerk had een uitvaartdienst plaats... Nooit zag men zooveel volk. Ook van elders kwamen belangstellenden... De deelneming in de smarte der ouders was algemeen. Was het te verwonderen dat deze naar een neef schreven: « Voor ons zal de zon nooit helder meer schijnen ».

Zoo is de roerende geschiedenis van Edward en Frans

Van Raemdonck, aan wie de Vlaamsche en aan het front bezweken teekenaar Joe English een prachtige plaat wijdde. We zijn meermalen bij de ouders geweest. Altijd spraken ze van Ward en Sooi... In hun huis leeft de geest der dierbare kinderen nu voort.

Op 18 September 1919 zijn duizende Vlamingen naar Steenstrate getrokken, in vrome bedevaart naar het graf der broeders... En nu is vader ook gestorven.

Het Graf.

The English
1858. B.L.

116